

มีความพยายาม ทำลายเอเชียจริงหรือ?

น.ท.หญิง ดวงกมล พิษิตชโลธร
อาจารย์ฝ่ายศึกษา โรงเรียนนายเรือ

เหตุการณ์วิกฤตเศรษฐกิจเมื่อปี ๒๕๔๐ ผ่านมาแล้ว ๗ ปี แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นทำให้ชีวิตหลายคนเปลี่ยนแปลงไป บางคนต้องเริ่มต้นนับหนึ่งใหม่เพราะบริษัทที่ทำงานอยู่ปิดกิจการ

- ▶ เจ้าของธุรกิจอสังหาริมทรัพย์เคยขายคอนโดมิเนียมห้องละ ๕ ล้านบาทอย่างศิริวัฒน์ วรเวทวุฒิคุณ ต้องเริ่มต้นใหม่ด้วยอาชีพขายแซนด์วิชชิ้นละ ๑๕ บาท
- ▶ เจ้าของเตาหลอมเหล็กที่ใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างสวัสดิ์ หอรุ่งเรือง เมื่อเจอกับภาระหนี้สินเงินตราต่างประเทศถึงกับประกาศว่าไม่มี ไม่นี่ ไม่จ่าย!
- ▶ ประชัย เลี้ยวไพรัตน์ ผู้ก่อตั้งบริษัทอุตสาหกรรมปิโตรเคมีกัลไทย จำกัด (มหาชน) ปัจจุบันกลายเป็นประธานเจ้าหน้าที่บริหารบริษัท ๙ ในฐานะผู้บริหารลูกหนี้

นี่คือผลกระทบจากการลดค่าเงินบาท บางคนบอกว่าวิกฤตการณ์ครั้งนี้เกิดจากเศรษฐกิจฟองสบู่ (Bubble Economic) บางคนบอกว่าเป็นเพราะการเปิดเสรีทางการเงินของประเทศใน ขณะที่ประเทศยังไม่มีความพร้อม สำหรับเรื่องนี้นักเศรษฐศาสตร์มีความเห็นแตกต่างกัน กลุ่มแรกมีความเห็นว่าวิกฤตเศรษฐกิจนี้เกิดจากการสมคบคิดกันทำลายเอเชียหรือทฤษฎีสมคบคิด (The Conspiracy Theory) กลุ่มที่สองมีความเห็นว่าวิกฤตครั้งนี้เป็นไปตามวัฏจักรเศรษฐกิจ (Business Cycle) จึงขอให้ท่านผู้อ่านพิจารณาจากเหตุผลและความเป็นไปได้ต่อไปนี้

ความเป็นมาตั้งแต่ปี พุทธศักราช ๒๕๓๑-๒๕๔๐

ตั้งแต่ปี ๒๕๓๑ เป็นต้นมา นายกรัฐมนตรี พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ มีนโยบายเปลี่ยนแปลงสนามรบเป็นสนามการค้า เชิญต่างชาติเข้ามาลงทุนในประเทศไทยส่งผลให้สาขาอุตสาหกรรมของประเทศไทยมีอัตราการขยายตัวสูงมากจนประเทศไทยคิดว่าจะเป็นเสือตัวที่ ๕ ของเอเชียต่อจากไต้หวัน เกาหลีใต้ ฮองกง และสิงคโปร์ได้ เมื่อมีชาวต่างชาติเข้ามาลงทุนมาก อุปสงค์ในอสังหาริมทรัพย์จึงเพิ่มขึ้น ที่ดินปรับราคาสูงขึ้นอีกทั้งมีการเปิดเสรีทางการเงินด้วยการจัดตั้ง **กรุงเทพวิเทศธนกิจ**^๑ (Bangkok International Banking Facilities : BIBF) ทำให้ให้สถาบันการเงินสามารถทำธุรกิจวิเทศธนกิจได้ การปล่อยเงินกู้ของสถาบันการเงินต่าง ๆ ทำให้เกิดการเก็งกำไรในอสังหาริมทรัพย์ บ้าน ที่ดิน และหุ้น (ฟองสบู่กำลังเริ่มก่อตัวขึ้น) เหตุการณ์ได้ดำเนินเรื่อยมาจนกระทั่งปีพุทธศักราช ๒๕๓๗ นักเศรษฐศาสตร์ที่ชื่อ Paul Krugman ได้เขียนบทความเรื่อง ความมหัศจรรย์ของ

เอเชีย (The Myth of Asia's Miracle) ลงในนิตยสาร Foreign Affair เนื้อหาในนี้ได้กล่าวถึงประเทศต่าง ๆ ในเอเชียที่เปลี่ยนจากประเทศเกษตรกรรมมาเป็นประเทศอุตสาหกรรม จากบทความนี้เองทำให้นักเก็งกำไรต่างชาติ (ที่เปรียบเสมือนฝูงสุนัขจิ้งจอก) เริ่มสนใจประเทศไทย พอถึงปลายปี ๒๕๓๙ บริษัท **Moody's Investors Service**^๒ ได้ลดอันดับความน่าเชื่อถือทางการเงินของประเทศไทยทำให้ตราสารหนี้ของไทยกลายเป็นตราสารหนี้ที่ไม่พึงลงทุน (Junk Bond) ข้อมูลนี้ได้สร้างความหวุ่นไหวแก่เจ้าหน้าที่ต่างชาติทำให้เงินทุนไหลออกทันที เดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๔๐ สถานการณ์เริ่มรุนแรงขึ้นเมื่อนักค้าเงินต่างชาติพากันเทขายเงินบาทแล้วซื้อเงินเหรียญสหรัฐ ๕ ธนาคารแห่งประเทศไทยต้องแทรกแซงค่าเงินบาทด้วยการขายเงินเหรียญสหรัฐ ๕ แล้วซื้อเงินบาทเพื่อรักษาเสถียรภาพของค่าเงินบาทไว้ เหตุการณ์ได้ดำเนินในลักษณะนี้ทั้งการโจมตีเงินบาทจากนักเก็งกำไรและมีการเข้าแทรกแซงค่าเงินบาทจากธนาคารแห่งประเทศไทยจนถึงวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๔๐ ประเทศไทยต้องประกาศลดค่าเงิน (Devalue)

เนื่องจากทุนสำรองเงินตราที่มีอยู่จำนวน ๓๘.๗ พันล้านเหรียญสหรัฐ ๕ ได้หมดไปกับการปกป้องค่าเงินบาท เงินจำนวนนี้มากพอที่จะชำระค่าสินค้านำเข้าเป็นเวลาถึง ๖ เดือน ผลกระทบที่ตามมาภายหลังจากการลดค่าเงินคือมูลค่าของสินทรัพย์ลดลงและมูลค่าของหนี้สินเพิ่มขึ้นกล่าวคือเมื่อสิ้นปี ๒๕๔๐ อัตราแลกเปลี่ยน ๕ โดยเฉลี่ยอยู่ที่ ๔๗ บาทต่อ ๑ เหรียญสหรัฐ ๕ การลดค่าเงินบาทลดลง ๒๑ บาททำให้ภาคเอกชนมีหนี้สินต่างประเทศเกิดขึ้น ๑,๕๗๕,๐๐๐ ล้านบาท (หนี้สินต่างประเทศก่อนลดค่าเงินประมาณ ๗๕,๖๐๒ ล้านบาทเหรียญสหรัฐ ๕) นี่คือการเสียหายบางส่วนที่เกิดจากการโจมตีค่าเงินของ **กองทุน Hedge Fund**^๓ เรื่องราวการเข้าโจมตีค่าเงินบาทได้ถูกตีพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์ฉบับเดือนพฤศจิกายน ๒๕๔๐ ในบทความเรื่อง How to kill a tiger หลังจากการถูกโจมตีค่าเงินบาทประเทศไทยต้องขอกู้เงินจาก **กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund : IMF)**^๔ การขอรับความช่วยเหลือในรูปแบบของเงินกู้จาก IMF นั้นนอกจากจะต้องชำระหนี้เงินกู้คืนพร้อมด้วย อัตราดอกเบี้ยแล้วประเทศที่ขอเงินจะต้องยอมรับพันธกรณีที่เรียกว่า แผนฟื้นฟูของ IMF ด้วย เช่น ด้านนโยบายการคลัง รัฐบาลต้องบริหารงบประมาณแบบเกินดุล ร้อยละ ๑ ของ GDP ทางด้านรายรับ รัฐบาลต้องเพิ่มอัตราภาษีมูลค่าเพิ่มจาก ๗% เป็น ๑๐% ต้อง **แปรรูปรัฐวิสาหกิจ**^๕ โดยเฉพาะรัฐวิสาหกิจด้านพลังงาน สาธารณูปโภค การสื่อสาร และการขนส่ง ต้องปรับราคาค่าบริการ สาธารณูปโภคให้เหมาะสมและสอดคล้องกับต้นทุน ต้องยกเลิก **ปว.๒๕๑**^๖ ประกาศคณะปฏิวัติที่ห้ามคนต่างด้าวประกอบอาชีพบางประเภท เนื่องจากขัดต่อระบบการค้าเสรี

เมื่อประเทศไทยประสบวิกฤตการณ์ทางการเงินจนต้องลอยตัวค่าเงินบาท เมื่อ ๒ กรกฎาคม ๒๕๔๐ หลังจากนั้นได้เกิดปฏิกริยาลูกโซ่ต่อประเทศต่างๆ ในภูมิภาคอาเซียนและเศรษฐกิจโลกอย่างต่อเนื่องซึ่งสรุปได้ดังนี้

- วันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๐ ฟิลิปปินส์ประกาศให้ค่าเงินเปโซลอยตัว
- วันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๐ ธนาคารแห่งประเทศไทยประกาศปิดสถาบันการเงิน ๔๒ แห่ง ซึ่งเมื่อรวมกับสถาบันการเงินที่ถูกปิดก่อนหน้านี้จำนวน ๑๖ แห่งทั้งหมดรวมเป็น ๕๘ แห่งที่ถูกสั่งให้ปิดดำเนินการชั่วคราว
- วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๕๐ ค่าเงินริงกิตของมาเลเซียซึ่งมีค่าต่ำสุดในรอบ ๔ ปี
- วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๐ IMF เสนอให้เงินกู้ช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจแก่ประเทศไทย จำนวน ๑๗,๐๐๐ ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ
- วันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๕๐ รัฐบาลอินโดนีเซียประกาศให้ค่าเงินรูเปียห์ลอยตัว
- วันที่ ๒๖ กันยายน ๒๕๕๐ ค่าเงินรูเปียห์ของอินโดนีเซียลดลงต่ำสุดโดยมีอัตราแลกเปลี่ยน อยู่ที่ ๓,๑๒๕ รูเปียห์ต่อ ๑ ดอลลาร์สหรัฐ ฯ
- วันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๐ ดัชนีหุ้นนิเคอิของญี่ปุ่นลดลงมากกว่า ๑๐% ในรอบปี (ปิดที่ ๑๗,๓๖๓ จุด)
- วันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๐ เกิดเหตุการณ์ที่เรียกว่า BLACK THURSDAY ดัชนีหั่งเส็งของฮ่องกงดิ่งลง ๑๐.๔% ซึ่งต่ำสุดในรอบ ๑๐ ปี จนส่งผลกระทบต่อตลาดหุ้นเอเชีย ยุโรปและอเมริกา
- วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๐ IMF ประกาศให้เงินกู้แก่อินโดนีเซีย จำนวน ๒๓,๐๐๐ ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ หลังจากที่อินโดนีเซียเสนอแผนปฏิรูปเศรษฐกิจในช่วง ๓ ปี
- วันที่ ๓-๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ ธนาคารชาติญี่ปุ่น สิงคโปร์ และอินโดนีเซียเข้าแทรกแซงระดับค่าเงินรูเปียห์
- วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ ค่าเงินวอนของเกาหลีใต้ลดลงอยู่ที่ ๑,๐๐๘.๖ วอนต่อ ๑ ดอลลาร์สหรัฐ ฯ
- วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ ประเทศเกาหลีใต้ยักษ์ใหญ่ทางเศรษฐกิจของเอเชียกู้เงินจาก IMF จำนวน ๒๐,๐๐๐ ล้านดอลลาร์สหรัฐ ฯ
- วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ บริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ยามาอิชิของประเทศญี่ปุ่นซึ่งเป็นบริษัทใหญ่ดำเนินกิจการประมาณ ๑๐๐ ปีประกาศปิดกิจการเนื่องจากไม่อาจแบกรับภาระหนี้จำนวน ๒๖๕,๐๐๐ ล้านเยนต่อไปได้
- วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๐ เกาหลีใต้ประกาศปิดธนาคารเพื่อการค้า ๕ แห่ง ค่าเงินวอนลดลงเหลือ ๑,๕๖๕.๙ วอนต่อดอลลาร์สหรัฐ ฯ ลดลง ๑๐% ดัชนีหุ้นหั่งเส็งลดลงเมื่อปิดตลาดถึง ๔๖๘.๒๕ จุด ปิดที่ ๑๑,๐๒๒.๔๑ จุดเท่ากับลดลงต่อเนื่อง ๒ วันถึง ๗๐๐ จุด (เอี่ยมพร วงศาโรจน์. ๒๕๕๑ เศรษฐกิจไทยปี ๒๕๕๐ : บทเรียนที่แสนเจ็บปวด. **จุลเศรษฐศาสตร์** ๑, ๓ (ธันวาคม ๒๕๕๐ – กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑) : ๑๒ - ๑๓.

ที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นวิกฤตการณ์ทางการเงินที่เกิดขึ้นประเทศไทยจนลุกลามถึงประเทศต่าง ๆ ในเอเชียจนได้รับการขนานนามว่า TUMYUMKUNG DISEASE หรือ ASIAN FLU คราวนี้ลองดูเหตุผลสนับสนุนความเชื่อของทั้ง ๒ กลุ่ม

กลุ่มแรก เชื่อ ทฤษฎีสมคบคิด(The Conspiracy Theory)

นักเศรษฐศาสตร์ที่เชื่อว่าการสมคบคิดกันทำลายเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียนั้น เนื่องจาก IMF ก่อตั้งขึ้นมาโดยประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นแกนนำและเป็นผู้ที่มีสิทธิในการออกเสียงมากที่สุด ดังนั้นการกำหนดนโยบายต่าง ๆ จึงเป็นไปตามที่สหรัฐอเมริกาต้องการ สิ่งที่สหรัฐอเมริกาต้องการคือการเปิดเสรีทางการค้าเนื่องจากประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และกลุ่มอียู มีการพัฒนาด้านเทคโนโลยีจนกระทั่งเกิดภาวะที่เรียกว่า OVER SUPPLY

มีสินค้าล้นตลาดเป็นจำนวนมาก การบีบให้ประเทศต่าง ๆ ในเอเชียยกเลิกการเก็บภาษีสินค้านำเข้า (ทลายกำแพงภาษี) เพื่อระบายสินค้าและเป็นตลาดของสหรัฐอเมริกานั้นเอง

กลุ่มที่ ๒ เชื่อว่าเกิดจากทฤษฎีวัฏจักรเศรษฐกิจ (Business Cycle) ทฤษฎีนี้

กล่าวว่า ภาวะเศรษฐกิจจะหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปเป็นวงรอบ แต่ละวงรอบอาจกินเวลาสั้นบ้างยาวบ้างโดยสามารถแบ่งออกเป็น ๔ ช่วงดังนี้

- ๑.ระยะเศรษฐกิจรุ่งเรือง (Economic Prosperity)
- ๒.ระยะเศรษฐกิจถดถอย (Economic Recession)
- ๓.ระยะเศรษฐกิจตกต่ำ(Economic Depression)
- ๔.ระยะเศรษฐกิจฟื้นตัว (Economic Recovery)

ขออธิบายรายละเอียดของแต่ละช่วงดังนี้

๑.ระยะเศรษฐกิจรุ่งเรือง (Economic Prosperity) เศรษฐกิจในช่วงนี้ซื้อง่ายขายคล่องแทบทุกอย่าง อัตราการว่างงานลดลงเรื่อย ๆ มีการลงทุนผลิตสินค้าและบริการเพิ่มขึ้น รายได้ประชาชาติสูงขึ้น อัตราเงินเฟ้ออยู่ในช่วงร้อยละ ๑ ถึงร้อยละ ๕ จัดเป็นเงินอย่างอ่อน (Mild Inflation)

๒.ระยะเศรษฐกิจถดถอย (Economic Recession) ภาวะเศรษฐกิจกำลังถดถอยนี้จะเกิดขึ้นหลังจากที่เศรษฐกิจมีการขยายตัวอย่างเต็มที่แล้วการที่เศรษฐกิจเกิดการถดถอยลงเพราะสาเหตุ ๒ ประการคือ

ประการแรก ภาวะการลงทุนที่สูงขึ้นอย่างรวดเร็วทำให้เกิดการขาดแคลนปัจจัยการผลิต ราคาปัจจัยการผลิตสูงขึ้นส่งผลให้ต้นทุนการผลิตสูงตามไปด้วย

ประการที่สอง ผลของการแข่งขันกันทำให้เกิดภาวะสินค้าล้นตลาด ทำให้ผู้ผลิตต้องลดราคาสินค้าลงเนื่องจากอุปสงค์ไม่ได้เพิ่มขึ้นในอัตราเดียวกันกับการผลิต ในระยะนี้โรงงานต่าง ๆ จึงลดการผลิตลง ลดการจ้างงาน อัตราการว่างงานเริ่มสูงขึ้น

๓.ระยะเศรษฐกิจตกต่ำ (Economic Depression) ระยะอัตราการว่างงานสูงมาก เนื่องจากธุรกิจหลายแห่งต้องปิดกิจการลง ปลดคนงานออก ประชาชนไม่ค่อยจะมีแรงซื้อในระยะนี้ ประชาชนจะระมัดระวังเรื่องการจับจ่ายใช้สอยซื้อแต่สินค้าที่มีความจำเป็นเท่านั้น ถ้าดูตัวเลขรายได้ประชาชาติจะเห็นว่ารายได้ประชาชาติลดลง ปัญหาการว่างงานรุนแรงมากขึ้นตามมาด้วยปัญหาอาชญากรรม

๔.ระยะเศรษฐกิจฟื้นตัว (Economic Recovery) ระยะนี้สินค้าในสต็อกเก่าขายหมด และการลงทุนได้เริ่มขยายตัวขึ้นอีก เกิดการจ้างงาน อัตราการว่างงานลดลง ประชาชนมีรายได้มีความสามารถในการจับจ่ายใช้สอยในที่สุดรายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้น

นักเศรษฐศาสตร์ได้อธิบายว่าสาเหตุของวิกฤตการณ์ครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของ วัฏจักรเศรษฐกิจซึ่งเกิดจากการขยายเครดิตของสถาบันการเงิน ถ้านำตัวเลขรายได้ประชาชาติที่แท้จริง (Real GDP) มาเขียนลงในรูปกราฟจะเห็นว่ารายได้ประชาชาติมีทั้งสูงขึ้นและต่ำลงเป็นวัฏจักรเรื่อยไป เพราะฉะนั้นวิกฤตการณ์ครั้งนี้จึงเป็นไปตามทฤษฎีวัฏจักรเศรษฐกิจ

วิกฤตการณ์ทางการเงินปี๒๕๕๐ จะเกิดจากการสมคบคิดกัน หรือเกิดจากวัฏจักรเศรษฐกิจก็ตามนับว่าเป็นข้อเตือนใจสำหรับคนไทยทุกคนให้ตระหนักถึงการพึ่งพาตนเอง ในอดีตที่ผ่านมาประเทศไทยมีเงินออมภายในประเทศในระดับที่ต่ำมากจึงต้องใช้วิธีกู้เงินจากต่างชาติมาพัฒนาประเทศมุ่งหวังจะเปลี่ยนจากประเทศเกษตรมาเป็นประเทศอุตสาหกรรม โดยไม่ได้คำนึงถึงเลยว่าประเทศไทยต้องนำเข้าทั้งเครื่องจักร ปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยี

เหตุการณ์เมื่อ ๗ ปีที่แล้วจึงเป็นบทเรียนสำหรับภาครัฐ ภาคธุรกิจและประชาชนคนไทยทุกคนให้ตระหนักถึงการพึ่งพาตนเอง การรู้จักความพอดีตั้งเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานให้กับคนไทยทุกคน

อธิบายศัพท์

๑.กรุงเทพวิเทศธนกิจ (Bangkok International Banking Facilities) : BIBF_s คือการเปิดให้ธุรกิจสามารถกู้ยืมเงินจากต่างประเทศผ่านทางสถาบันการเงินที่ได้รับใบอนุญาตประกอบวิเทศธนกิจโดยผู้ประกอบการวิเทศธนกิจได้รับการลดหย่อนภาษีเงินได้นิติบุคคลโดยจ่ายเพียงร้อยละ ๑๐ (เดิมต้องจ่ายร้อยละ ๓๐)

๒.Moody's Investors Services เป็นสถาบันจัดอันดับความน่าเชื่อถือระดับโลกทำหน้าที่ให้บริการข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับความเสี่ยงและความสามารถในการชำระหนี้เพื่อประกอบการตัดสินใจแก่ผู้ลงทุน

๓.กองทุน Hedge Fund คือ กองทุนรวมที่ระดมเงินทุนจากประชาชนแล้วนำเงินมาเก็งกำไรจากอัตราแลกเปลี่ยน มีผู้จัดการกองทุนชื่อ จอร์จ โซรอส

๔. กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund) : IMF กำเนิดขึ้นจากปัญหาทางเศรษฐกิจและการค้าในช่วง ค.ศ.๑๙๒๐ ตั้งขึ้นเพื่อส่งเสริมความร่วมมือทางการเงินระหว่างประเทศ มีคณะกรรมการที่เรียกว่า Board of Governors เป็นผู้กำหนดนโยบายต่าง ๆ การออกเสียงจะออกเสียงได้มากหรือน้อย เพียงใดขึ้นอยู่กับจำนวนเงินที่ประเทศสมาชิกส่งเข้ากองทุนซึ่งประเทศสหรัฐอเมริกา มีสิทธิในการออกเสียงมากที่สุด

๕. การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ (Privatization) คือการแปรสภาพรัฐวิสาหกิจซึ่งเดิมมีรัฐบาลเป็นหุ้นส่วนใหญ่ให้อยู่ในรูปของบริษัทมหาชนโดยเสนอขายหุ้นต่อประชาชน

๖. พ.บ.๒๕๑ คือ ประกาศของคณะปฏิวัติ มาตรา ๒๘๑ ประกาศเมื่อวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๑๕ มีสาระสำคัญที่ห้ามคนต่างด้าวประกอบอาชีพบางอย่างโดยสงวนไว้สำหรับคนไทย เช่น การประกอบธุรกิจค้าหลักทรัพย์ เป็นต้น

หนังสืออ้างอิง

กมล กมลตระกูล. สงครามการเงินเมืองไทยเหลือแต่ชื่อ .กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มิ่งมิตร, ๒๕๔๒.
คณะกรรมการศึกษาและเสนอแนะมาตรการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการระบบการเงินของประเทศ.

รายงาน ศปร. บันทึกประวัติศาสตร์รายงาน ศปร.มูลเหตุเศรษฐกิจไทยเกือบล้มละลาย.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์น้ำฝน, ๒๕๔๑.

ศูนย์วิจัยไทยพาณิชย์. ๒๕๔๐ ปีแห่งความปั่นป่วนตลาดการเงินไทย. กรุงเทพมหานคร :

บริษัทมาสเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๑.

สุนัย ภรณ์วลัย. เศรษฐกิจฟองสบู่ บทเรียนและทางรอด. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เจได, ๒๕๔๑.

เอนก เขียรถาวร. เศรษฐศาสตร์มหภาค ๑ กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๑.

